

УДК 32.019.51

Бубнов І. В.,
канд. іст. наук, доцент
Халілова-Чуваєва Ю. О.,
канд. політології, доцент

Одеський державний екологічний університет,
м. Одеса, Україна, e-mail: igorbubnov@mail.ru
Одеська національна академія харчових
технологій,
м. Одеса, Україна, e-mail: halilova@yandex.ru

ДО ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ МІГРАНТІВ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ

UDC 32.019.51

Bubnov I. V.,
PhD in Historical sciences,
Associate Professor
Khalilova-Chuvaieva Yu. O.,
PhD in Politology,
Associate Professor

Odessa State Environmental University
Odessa, Ukraine, e-mail: igorbubnov@mail.ru
Odessa National Academy of Food Technologies
Odessa, Ukraine, e-mail: halilova@yandex.ru

THE PROBLEM OF INTEGRATION OF MIGRANTS IN THE CONTEXT OF EUROPEAN POLICY OF MULTICULTURALISM

Мета. Конкретизація проблеми міграції в межах європейських реалій та європейської політики з питань мігрантів, соціально-політичний аналіз ситуації.

Методика. Для дослідження проблеми міграції у межах європейської політики використовувались природно-онтологічний і суспільно-онтологічний, соціально-економічний, аксіологічний, морально-етичний методи, а також конструктивно-деструктивний підхід до інтерпретації сучасної ситуації.

Результати. Досліджено універсальні онтологічні чинники проблеми міграції, визначено фундаментальні соціально-політичні особливості європейської політики з проблем міграції.

Ключові слова: міграція, європейська політика, мультикультуралізм, демократія, толерантність, громадянин, ідентичність.

Постановка проблеми. Одним із найбільш актуальних явищ сучасного світу є широкомасштабна міграція населення, поточні інтеграційні процеси і політичні аспекти їхнього впливу на різні сфери суспільного життя. Означена проблема є політично й соціально затребуваною, але при цьому ще залишається недостатньо дослідженою. Це, певною мірою, зумовлено особливою делікатністю підходів щодо проблем міжнаціональних і міжконфесійних відносин, які виникають у зв'язку з явищем міграції.

Сьогодні міграція являє собою тісне переплетення демографічних проблем, що виникли після двох світових війн, наслідків деколонізації,

завершення «холодної війни», сучасних процесів глобалізації, що загострюються економічними кризами і локальними військовими конфліктами. Саме в цій площині знаходиться проблема інтеграції мігрантів, тобто включення нових діаспор у європейське співтовариство і пов'язані із цим кризові явища національного й міжнаціонального характеру. Одним із головних і найбільш складних завдань, які повстали перед політологією на початку ХХІ століття, стало дослідження політичних аспектів явища масової транснаціональної міграції. Згідно зі звітом Міжнародної організації з міграції, кількість міжнародних мігрантів у 2010 році склала 214 млн. осіб, або 3,1 % населення світу, і, у випадку збереження існуючих темпів зростання, їх кількість до 2050 року може досягти 405 млн. [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні міграційні процеси привертають до себе увагу дослідників практично всіх галузей наукового знання, але коли постають практичні питання політичного упорядкування міграційних процесів і, відповідно, необхідності здійснення спеціальних досліджень щодо шляхів, засобів, умов та наслідків адоптації різних діаспор, що стали утворюватися у країнах ЄС, до нового соціокультурного середовища, виявляється недостатність відповідних науково-теоретичних напрацювань. Тоді як спрощені політичні підходи щодо заміщення національного співтовариства мультикультурним поступово призводять до розриву єдиного соціально-політичного простору, створюючи загрозу цивілізаційного розламу в європейському суспільстві.

Метою статті є конкретизація проблеми міграції в межах європейських реалій та європейської політики з питань мігрантів, соціально-політичний аналіз ситуації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Намагання політичних еліт європейських країн розв'язати зазначену проблему, покладаючись лише на принцип толерантності, не принесли бажаних результатів. Передбачалося, що широко розрекламована політика мультикультуралізму, навіть без її детального попереднього пророблення, здатна забезпечити інтеграцію інокультурних груп в будь-яке національне співтовариство. Саме із цієї причини мультикультуралізм зазнав краху в більшості європейських країн, у тому числі в Німеччині, Великобританії, Франції, Норвегії, Бельгії та інших [2, с. 142]. Причини невдач політики мультикультуралізму в кожній з країн визначаються по-різному, але фактично всі вони пов'язані зі споконвічно невірним методологічним підходом до самої сутності інтеграції. Насамперед, інтегрувати можна того, хто цього щиро бажає. Більшість мігрантів має намір інтегруватися лише формально, а саме, отримати громадянство країни проживання зі збереженням традиційного для себе способу життя. Вони не сприймають демократію і не бажають її сприймати. Як справедливо зазначає Ю. Латиніна, «у рамках мультикультуралізму в Європу переселяється нескінченна кількість людей з арабських країн, усі ці люди ходять, звернені в чадру, продовжують сповідувати свої власні цінності: зазвичай не розмовляють європейськими мовами, здійснюють гігантську кількість злочинів і, як правило, вважають, що вони не просто

роблять ці злочини, а проводять джихад проти невірних, вони ненавидять те суспільство, яке їх годує, і вважають, що воно їм заборгувало» [3]. Такого роду мігранти утворюють етноконфесійні земляцтва, що об'єднують їх членів мовою, культурою, конфесією та прагнуть зберегти архаїчність відносин власного етносу і зовсім не бажають інтегруватися. Чисельність і міць таких громад безупинно зростає. Сприйняття суспільством подібної поведінки мігрантів і реакція політиків радикально різняться. Для європейських політиків було важливо «закрити» проблему інтеграції, не вникаючи в її сутність і не замислюючись над її наслідками. До певного часу, поки внутрішні протиріччя у суспільстві стосовно ситуації з мігрантами мали неявний характер, ці проблеми нікого не цікавили. У пошуках політичного врегулювання соціально-національних розбіжностей, викликаних міграцією, розвинені європейські країни на рівні власної внутрішньої політики, без урахування особливостей загальноєвропейського міграційного процесу, стали звертатися до досвіду, накопиченого в іншій демографічній і політичній реальності. Запозичення цього досвіду та його автоматичне перенесення на політичне поле, що якісно відрізняється, не принесли позитивних результатів ані жодній із країн. Об'єктивна оцінка становища, що склалося у сфері міграції, змусило аналітиків висловити цілком обґрунтоване попередження про прийдешню кризу національної ідентичності і можливі неконтрольовані наслідки цього процесу.

На європейському континенті політика мультикультуралізму була інспірована масовою міграцією і з'явилася одночасно з нею. Гостра необхідність інтегрування величезних мас людей у нове суспільство вимагала нестандартних політичних рішень, яких у історичній практиці ще не було. Оскільки міграція спочатку розглядалася як явище тимчасове й минуле, остільки жодна держава не розраховувала, що мігранти, які приїхали в пошуках роботи, захочуть залишитися у нових країнах як їх громадяни або довічні гості. Коли ж це стало реально відбуватися, політики, як в цілому і суспільство, виявилися не готовими до такого перебігу подій. Міграція досить швидко перетворилася у неконтрольоване і гостро конфліктне явище. Зріс її масштаб, змінився її характер, сформувалися нові її види. Особливу небезпеку сьогодні створюють численні біженці і нелегальні мігранти. Обидві ці групи не прагнуть до інтегрування у нове суспільство і навіть не здатні до цього. Частина біженців сподіваються повернутися додому із закінченням на батьківщині воєнних дій, інші задовольняються соціальною допомогою, що вони отримують. Відмінну позицію займають нелегальні мігранти. Вивчити мову, отримати кваліфікацію, офіційно знайти роботу вони не можуть і тому об'єднуються із кримінальними елементами, беруть участь у наркобізнесі, торгівлі людьми та інших незаконних діях, перетворюючись в антагоністів того суспільства, що їх прийняло. Поява нових типів мігрантів збільшує етнічні і конфесіональні про-тиріччя не лише між місцевим населенням і мігрантами, але й між іммігрантськими громадами. Усе це призводить до подальшої політизації етнонаціональних відносин. У результаті в багатьох країнах Європи відбувається радикалізація

національних суспільств (неонацизм) і зростає погроза ісламського конфесіонального тероризму.

Розглядаючи наслідки неконтрольованої міграції, слід звернути увагу на деякі погрішності в наукових дослідженнях цього феномена. По-перше, простежується певна невизначеність і неконструктивність у підходах до політики мультикультуралізму як засобу вирішення проблем, що виникли. По-друге, серед дослідників зазначеного явища відсутнє розуміння того факту, що хаотично впроваджувана політика мультикультуралізму несе із собою загрозу цілісності корінної національної ідентичності і консервує, навіть муміфікує, привнесені при цьому далеко не кращі, зразки іншої культури. По-третє, практична політологія сьогодні не розглядає інших шляхів, засобів і форми врегулювання інтеграційних етнонаціональних відносин, аніж дії в межах політики мультикультуралізму, вона не надає якихось якісно нових пропозицій, адек-ватних нинішньому рівню розвитку громадянського суспільства.

При цьому слід урахувати що закладена в політику мультикультуралізму ідея різноманітності, у будь-якому її прояві — чи то етнічному, чи то національному або культурному, має передбачати певне посування від замкненої ієрархії, цілісної структури до створення нових конфігурацій, які містять в собі якісно інші, більш складні способи сполучення компонентів у системі, що розвивається. Тут ми стикаємося з неявною, на перший погляд, двоїстою природою мультикультуралізму. З одного боку, він виступає як ідеологія і засноване на ній політично поважливе, толерантне співіснування. З іншого боку, мультикультуралізм — це практика культурної різноманітності, що виступає у формі мозаїчних фрагментів і об'єктивно існує в рамках самостійно окреслених інокультурних кордонів, не пов'язаних з іншими загальною культурною матрицею. За умов відсутності сполучних ланок між різноманітними культурними фрагментами втрачається загальна перспектива подальшого прогресу. Більш того, замкнутість на національній ідентичності сприяє появі різних фобій демографічного, політичного, мовного, матеріального характеру. Вихід із цього становища вбачається в одному — розвиток таких форм культурної взаємодії, які б не вражали жодну зі сторін. Прагнення до створення нових культурних конфігурацій в рамках мультикультуралізму у європейській практиці, як зазначалося, не мало успіху. Саме тому лідери Німеччини, Франції й Великобританії в 2010 році відкрито заявили про повний крах політики мультикультуралізму. «Ми були занадто стурбовані ідентичністю того, хто приїжджає в країну, і звертали недостатньо уваги на ідентичність самої країни, яка приймає приїжджого», — відзначив Н. Саркозі [4].

Причини невизначеності мультикультуралізму на європейському континенті та криза цього явища, вбачаються, на нашу думку, у такому: — мультикультуралізм як теорія не має методологічного фундаменту, ясної мето-

ди дослідження, науково обґрунтованих висновків і рекомендацій;

- принцип толерантності, що покладений в основу політики мультикультуралізму, виявився несумісним з низкою релігійних та інших вимог, привнесених мігрантами нехристиянських культур і ультимативно пропонуваніх стороні, що приймає цих мігрантів;
- у політичній практиці відсутнє науково обґрунтоване уявлення про те, чи можливе і у який спосіб у межах демократії сполучити антидемократичні вимоги певних груп мігрантів з нормами життя корінного населення;
- механізм інтеграції мігрантів не може бути розроблений без їхньої прямої участі і без бажання йти на певні компроміси та відкритий діалог з питань, табуйованих з обох сторін.

Саме на цих позиціях наполягають політологи більшості європейських країн. Очевидно, слід погодитися з думкою Р. Рагаускаса, що, згідно з пануючою парадигмою, будь-яке «пізнання культурних різновидів є умовою справедливості, а суспільство стає сильніше тоді, коли всі люди в ньому сприймаються такими, якими вони є» [5]. Але у реальному житті все виглядає інакше, про що й свідчать численні ознаки кризи явища мультикультуралізму.

Гарантоване державою, що приймає, визнання інакшості мігрантів абсолютизується й дає абсолютно несподівані результати. Визнання й повага з боку місцевої більшості нерідко породжує в мігрантів (особливо тих, хто сповідують іслам) феномен власної переваги. Деякі національні меншини зводять до вищого ступеню свої національні особливості (культуру, релігію, спосіб життя та ін.) і нерідко намагаються нав'язати їх корінному населенню. Відкритість, толерантність, вимоги первинної натуралізації, як то знання мови, повага демократичних принципів, необхідність працювати, відкидаються ними, що фактично суперечить самій сутності інтеграції. Це ж стосується і питання діалогу культур у рамках європейських фундаментальних цінностей. Такі поняття, як демократія, толерантність, повага прав і свобод людини, верховенство закону, свобода слова низкою мігрантів попросту ігноруються.

Мультикультуралізм у справі інтеграції мігрантів ані як ідеологія, ані як політика в жодній з європейських країн виявився малоефективним. Більш того, спроби практичного впровадження принципів політики мультикультуралізму викликали появу в колись стабільних суспільствах і зростання елементів націоналізму, расизму і ксенофобії. Реальні загрози розмивання корінних національностей, втрати ними національних особливостей, спрощення й примітивізації національної культури висунуло на порядок денний питання збереження ідентичності корінних націй. І це не є випадковістю. Як демонструє практика, паралельне існування іммігрантів із суспільств з іншою культурою, що не є обмеженим певними політико-правовими нормами, поступово призводить до агресивного насадження ними власної релігії і культури.

За цих умов європейцям слід виходити з такої позиції: ми — громадяни єдиного співтовариства, які мають рівні права й обов'язки, незважаючи на

розбіжності в культурі, мові, традиціях. Право кожної людини обирати власну ідентичність, але верховенство громадянської ідентичності має завжди залишатися пріоритетним. У цьому питанні європейські держави припустилися серйозного політичного прорахунку. Вони покинули частину власного правового поля, а його стихійно зайняла та частина мігрантів, яка і реалізує своє власне уявлення про шкалу толерантності, поведінки і дотримання законів у чужій країні. Нагальний обов'язок всіх європейських держав — повернутися до власних правових норм, жорстко дотримуватися їх, додержуючись принципу застосування суворих каральних заходів до порушників чинних законів. Посилання на незнання законів або власні етнічні, політичні, релігійні та інші норми не повинні позбавляти від правосуддя будь-кого.

Сучасні ліберальні демократичні системи європейських країн стають усе більш різноманітними з погляду культурної ідентичності громадян, і тому, на думку Ч.Тейлора, їх легітимність усе більшою мірою буде залежити від розв'язання проблеми підтримки певного рівня соціальної єдності й гомогенності суспільства. Без цієї фундаментальної передумови, не може бути ані демократичної участі громадян, ані системи рівних прав особистості, ані невід'ємного права громадян на гідне існування в такому суспільстві. Ключ до вирішення цієї проблеми йому вбачається в тому, щоб демократична влада проводила політику створення хоча б видимості спільності цілей, однак, у той же час визнавала й сприймала неминучість різноманіття культур [6, с.23].

Отож, застосування політики мультикультуралізму як інструменту розв'язання проблеми інтеграції мігрантів в країнах Європи вимагає практичної відповіді на такі питання як: взаємозв'язок проблем соціальної справедливості і політичної стабільності; подолання протиріччя між нормативними вимогами визнання прав носіїв різних культурних ідентичностей та формами узгодження їх інтересів і розв'язанні конфліктів між ними; подолання протиріччя між принципом рівності індивідів, що лежить в основі ліберальної системи громадянства, і принципом рівності груп, що їх відстоюють представники мультикультуралізму [7, с. 35, 133, 275].

Висновки та перспективи дослідження. Таким чином, мультикультуралізм з точки зору проблем емігрантів виявився неспроможним вирішити дану проблему, ліберальні тенденції можуть запропонувати певні варіанти та способи подолання труднощів. За цих умов європейцям слід виходити з наступної позиції: ми – громадяни єдиного співтовариства, які мають рівні права й обов'язки, незважаючи на розбіжності в культурі, мові, традиціях. Право кожної людини обирати власну ідентичність, але верховенство громадянської ідентичності має завжди залишатися пріоритетним. У цьому питанні європейські держави припустилися серйозного політичного прорахунку. Вони покинули частину власного правового поля, а його стихійно зайняла та частина мігрантів, яка і реалізує своє власне уявлення про шкалу толерантності, поведінки і

дотримання законів у чужій країні. Нагальний обов'язок всіх європейських держав – повернутися до власних правових норм, жорстко дотримуватися їх, слідуючи принципу застосування суворих каральних заходів до порушників чинних законів. Посилання на незнання законів або власні етнічні, політичні, релігійні та інші норми не повинні позбавляти від правосуддя будь-кого.

Список літератури/References

1. Международная организация по миграции // База даних МОМ. — Режим доступа : <http://www.iom.int/cms/en/sites/iom/home/about-migration/facts-figures-1.html> (дата обращения: 12.04.2015).
Mezhdunarodnaya organizatsiya po migratsii [International organization on migration]. Data basis of IOM. Available at : <http://www.iom.int/cms/en/sites/iom/home/about-migration/facts--fgures-1.html> (accessed: 12.04.2015).
2. Куропятник, А. И. Иммиграция и национальное общество: Франция / А. И. Куропятник // Журнал социологии и социальной антропологии. — 2005. — Т. VIII. — № 4. — С. 137–165.
Kuropyatnik, A. I. (2005) Immigratsiya i natsionalnoe obschestvo: Frantsiya [Immigration and national society: France]. Zhurnal sotsiologii i sotsialnoy antropologii [Journal of sociology and social anthropology], vol. 7, no. 4, pp. 137–165.
3. Латынина, Ю. Мультикультурализм как разновидность социализма / Ю. Латынина. — Режим доступа : <http://ru.delf.lt/opinions/comments/yulatynina-multikulturalizm-kak-raznovidnost-socializma> (дата обращения: 14.03.2013).
Latynina, Yu. Multikulturalizm kak raznovidnost sotsializma [Multiculturalism as a type of socialism]. Available at : <http://ru.delf.lt/opinions/comments/yulatynina-multikulturalizm-kak-raznovidnost-socializma> (accessed : 14.03.2013).
4. Трещанин, Д. «Мультикультурализм — это тупиковая стратегия». Европа пересматривает отношения с нацменьшинствами, Россия остаётся верна выбранному пути / Д. Трещанин // Свободная пресса: ежедневное общественно-политическое интернет-издание. — Режим доступа : <http://svpressa.ru/society/article/38872> (дата обращения: 01.11.2016).
Treschanin, D. «Multikulturalizm — eto tupikovaya strategiya». Evropa peresmatrivaet otnosheniya s natsmenshinstvami, Rossiya ostaYotsya verna vyibrannomu puti [«Multiculturalism is a dead-end strategy». Europe revises relations with national minorities, Russia clings to the chosen way]. Svobodnaya pressa: ezhednevnoe obschestvenno-politicheskoe internet-izdanie [Free press: daily socio-political web paper]. Available at : <http://svpressa.ru/society/article/38872> (accessed: 01.11.2016).
5. Рагаускас, Р. Парадокс мультикультурализма: толерантность по отношению к нетолерантным / Р. Рагаускас. — Режим доступа : <http://ru.delf.lt/opinions/comments/paradoks-multikulturalizma-tolerantnost-po-otnosheniyu-k-ne-tolerantnym> (дата обращения : 05.03.2013).

Ragauskas, R. Paradoks multikulturalizma: tolerantnost po otnosheniyu k netolerantnyim [Paradox of multiculturalism: tolerance towards nontolerant people]. Available at : <http://ru.delf.lt/opinions/comments/paradoks-multikulturalizma-tolerantnostpo-otnosheniyu-k-ne-tolerantnym> (accessed : 05.03.2013).

6. Тейлор, Ч. Демократическое исключение (и «лекарство» от него?) / Ч. Тейлор // Мультикультурализм и трансформация постсоветских обществ / под ред. В. С. Малахова, В. А. Тишкова. — М. : Институт этнологии и антропологии РАН, 2002. — С. 11–37.

Taylor, Ch. (2002). Demokraticeskoe isklyuchenie (i «lekarstvo» ot nego?) [Democratic exception (and ‘medicine’ for it?)]. Multikulturalizm i transformatsiya postsovetskih obschestv [Multiculturalism and transformation of post-soviet societies]. Moscow, Institute of ethnology and anthropology of RAS Publ., pp. 11–37.

7. Gagnon, A. G., Tully J. eds., (2001). Multinational Democracies. Cambridge. Available at :<http://assets.cambridge.org/97805218/00297/sample/9780521800297ws.pdf> (assessed: 14.01.2017).

Дата надходження рукопису 14.04.2017